

ЗӨРЧИЛ ГАРГАСАН СОГТУУРСАН ЭТГЭЭДИЙГ ЭРҮҮЛЖҮҮЛЭХ НЬ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨРЧИЛ БОЛОХ НЬ

*Н.Сайнбаяр
ДХИС-ийн докторант, цагдаагийн хошууч*

Товч агуулга. Цагдаагийн байгууллагаас зөрчил гаргасан, архи согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн этгээдийг эрүүлжүүлэх байранд хүргэж байгаа нь хууль зөрчиж буй үйл ажиллагаа эсэх талаар судалж тодорхой дүгнэлт боловсруулж, санал дэвшүүлсэн.

Түлхүүр үг. Зөрчил, хүний эрх, эрүүлжүүлэх.

Үндсэн хэсэг

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлд Монгол Улсын иргэн дараах үндсэн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдэлнэ гэж 18 эрхийг тунхагласан байдаг. Уг зүйлийн 13 дахь хэсэгт “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй. Баривчилсан шалтгаан, үндэслэлийг баривчлагдсан хүн, түүний гэр бүлийнхэн, өмгөөлөгчид нь хуульд заасан хугацаанд мэдэгдэнэ. Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална” гэж заасан. Өөрөөр хэлбэл, хуульд заасан үндэслэл тогтоогдоогүй байхад, эрх хязгаарлах журмыг баримтлахгүйгээр дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно гэсэн Үндсэн хуулийн зарчим зохицуулалт юм.

Иргэний халдашгүй чөлөөтэй байх эрх-ийн хамгийн чухал гол баталгаа бол эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны зүгээс хулийн үндэслэл нотолгоогүйгээр баривчлахгүй, хорихгүй, эрх чөлөөг нь хязгаарлахгүй, нэгжихгүй байх явдал юм¹⁴⁹.

Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үйл хэргийн тэргүүн эгнээнд цагдаагийн байгууллага ажилладаг бөгөөд цагдаагийн байгууллаганы үйл ажиллагаа хүний эрхэт суурилсан эсэхээс хамаарч Монгол Улсад хүний эрхийн хэрэгжилтийн байдал бас давхар хамаарна.

Цагдаагийн байгууллага өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа шаардлагатай тохиолдолд хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах арга хэмжээг тогтмол авч хэрэгжүүлдэг. Энэ ч утгаараа цагдаагийн албан хаагчийн үйл ажиллагаатай холбоотой гомдол, мэдээлэл ихээр бүртгэгддэг. Аливаа үйл ажиллагааны дэс дараалал, хэрэгжих тохиолдлыг тодорхой байлгах тусам учрах эрсдлийг багасгаж, цаашлаад хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчигдөх явдлаас сэргийлэх ач холбогдолтой.

Цагдаагийн байгууллагын зарим үйл ажиллагаа нь хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөж буй эсэхэд хуульч, судлаач хүний хувьд тогтмол судалгаа хийж хүний эрхийн зөрчил үүсгэж буй багагүй хэм хэмжээг тодорхойлсон билээ.

Практикт хэвшмэл шинжтэй үйл ажиллагаа нь хүнийг эрх зөрчиж байгаа эсэхэд төдийлөн анхаарал хандуулахгүйгээр, ингэх л ёстой, угаасаа ингэж ажилладаг гэх байдлаар хандаж хүний эрхийг зөрчих эрсдэлтэй. Ялангуяа шинэ залуу алба хаагчдын хувьд урьд ажиллаж байгаа алба хаагчдын хийж гүйцэтгэж байгаа үйл ажиллагааг дадал болгон гүйцэтгэж, үүнийгээ хууль, эрх зүйд хэрхэн нийцэж байгаад

¹⁴⁹ Б.Мишигдорж. Эрүүлжүүлэх үйл ажиллагаанд хүний эрхийг хангах нь. Хууль сахиулах салбарын тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл. 2014 он. 71 дэх тал.

төдийлөн ач холбогдол өгөхгүй байгаагаас хууль зөрчсөн үйлдэл уламжлагдан амь бөхтэй оршоор байна.

Үүний тод жишээ нь зөрчил гаргасан согтуурсан этгээдийг эрүүлжүүлэх үйл ажиллагаа юм. Энэ бол ямар ч хуульд заагаагүй, үндэслэлгүй үйл ажиллагаа бөгөөд цагдаагийн алба хаагчдыг гэмт хэрэг үйлдэх эрдслийг бий болгож байгаа нь энэхүү сэдвийг сонгох болсон үндслэл болно.

Зарим алба хаагчид гайхаж магадгүй, яагаад зөрчил гаргасан согтуурсан этгээдийг эрүүлжүүлэх нь хууль зөрчсөн үйлдэл болдог байна гэж.

Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэгт “Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх ажиллагааг хуулиар зохицуулна” гэж заасны дагуу УИХ-аас 2003 оны 11 сарын 07-ны өдөр “Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай” хуулийг баталжээ.

Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт “Өөрийн үйлдлийг удирдан хянах чадваргүй болтлоо согтсоны улмаас хаана байгаагаа болон очих газраа мэдэхгүй болсон, гудамж талбай, олон нийтийн газар ухаангүй унасан, энэ байдлаас болж өөрөө осол гэмтэл, гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж болзошгүй болсныг үндэслэл болгон цагдаагийн алба хаагч тухайн этгээдийг хамгаалах, тусламж үзүүлэх зорилгоор эрүүлжүүлэх байранд хүлээлгэн өгнө” гэсэн тодорхой заалттай. Энэ заалтад заасанчлан зөвхөн өөрийн үйлдлийг хянах болон биеэ авч явах чадваргүй, ухаангүй унасан, энэ байдлаасаа болж гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж болзошгүй хүнийг л эрүүлжүүлэх байранд хүргэх хуулийн зохицуулалттай байна.

Гэтэл цагдаагийн байгууллагад ихэвчлэн ирж буй дуудлага мэдээлэл нь гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй байхаас гадна, зөрчил үйлдсэн этгээдүүд нь архи, согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн байх нь түгээмэл бөгөөд тухайн этгээдүүдийг дуудлагаар очсон алба хаагчид тэмдэглэл үйлдэж, эрүүлжүүлэх байранд хүргэн өгч хэвшжээ. Энэ Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын 2021 оны 02 сарын 02-ны өдрийн А/44 дугаартай тушаалаар баталсан Албадан эрүүлжүүлэх журам код-629-тэй шууд холбоотой. Уг журмын 629.7.3 дахь хэсэгт “Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ зөрчил гаргасан этгээдийн зөрчлийг нотлох баримт бүрдүүлэх шаардлагатай, илэрмэгц газар дээр нь шийдвэрлэх боломжгүй тохиолдолд согтолт /алкогол/-ын хэмжээ харгалзахгүй эрүүлжүүлэх байранд хүлээн авна гэж заасан.

Өөрөөр хэлбэл, хуулийн зохицуулалтаас давсан журмын хэм хэмжээ цагдаагийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хэвшмэл байдлаар өдийг хүрчээ. Нөгөө талаас иргэнийг албадан эрүүлжүүлэхтэй холбоотой аливаа харилцааг хуулиар зохицуулна гэж заасан байхад байгууллагын даргаас баталсан журмын дагуу ажиллаж байгаа нь алба хаагчдыг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх эрсдлийг бий болгосоор байна.

Зарим алба хаагчид тухайн зөрчил гаргасан согтуу хүнийг эрүүлжүүлэх байранд хүргэх боломжгүй гээд орхиод явахаар бүр хүнд хор уршиг бүхий үйл явдал болвол яах вэ гэж асуулт тавьдаг. Гэтэл Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн 5.2 дугаар зүйлийн 1.2 дэх хэсэгт “цагдаагийн байгууллагын эрх бүхий алба хаагч зөрчил үйлдсэн согтуурсан, мансуурсан холбогдогчийг 24 цаг хүртэл хугацаагаар” саатуулж болох талаар зааж өгсөн бөгөөд энэ хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу зөрчил үйлдсэн этгээдийг түр саатуулах арга хэмжээ авна. Үүнтэй холбоотойгоор мөн ЦЕГ-ын даргын 2020 оны 07 сарын 07-ны өдрийн А/169 дугаартай Түр саатуулах журам код-225 байдаг ба энэ нь Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн 5.1 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Эрх хязгаарлах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нөхцөл, журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, Улсын ерөнхий прокурортой

хамтран батална” гэсэнтэй зөрчилддөг. Өөрөөр хэлбэл, түр саатуулах журмыг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд болон УЕП-той хамтарсан тушаалаар баталгаажуулна гэсэн хуулийн зохицуулалттай байхад ЦЕГ-ын дарга энэ харилцааг зохицуулсан журам батлаж, цагдаагийн байгууллага үйл ажиллагаанд баримтлаж байгаа нь хууль бус гэж үзэх үндэслэлтэй.

Цагдаагийн албан хаагч хэдийгээр хойшлуулшгүйгээр зөрчил гаргасан этгээдийг эрүүлжүүлэх байранд хүргэж, нийгмийн эрх ашгийн төлөө үүргээ гүйцэтгэж байна гэж ойлгож болох ч Үндсэн хуулийн зарчмын үүднээс ямар ч зөрчил үйлдсэн хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдах үйлдлийг зөвтгөх боломжгүй юм.

2020 онд цагдаагийн байгууллага 93863 хүнийг эрүүлжүүлснээс 71683 хүнийг зөрчил гаргасан үндэслэлээр эрүүлжүүлжээ¹⁵⁰. Энэ бүгдээс үзэхэд, цагдаагийн албан хаагчид, ялангуяа зөрчлийн дуудлага мэдээлэл дээр ажиллаж байгаа алба хаагчид хууль хэрэглэх чадвар дутмагаас хүний эрх, эрх чөлөөнд үндэслэл, журмаас гадуур халдсан гэж үзэж үндэслэлтэй байна.

Энэ нь цаашлаад Эрүүгийн хуулийн 13.9 дүгээр зүйл /Хууль бусаар баривчлах, саатуулах/-д заасан гэмт хэргийн шинжийг агуулсан үйлдэл ч болох талтай. Уг зүйлийн 1 дэх хэсэгт- эрх бүхий албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэл, журмыг зөрчиж хүний эрх чөлөөнд халдсан, баривчилсан, саатуулсан бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр тодорхой заасан. Диспозицид тусгагдсан “хуульд заасан үндэслэл, журмыг зөрчиж хүний эрх чөлөөнд халдсан” гэдэг нь Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хуулийн 5.1 дэх хэсэгт заасан үндэслэл тогтоогдоогүй байхад зөрчил гаргасан гэх үндэслэлээр архи согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн, биеэ авч явах чадвартай этгээдийг эрүүлжүүлэх байранд хүргэснээр, Үндсэн хуульд заасан халдашгүй байх болон чөлөөтэй зорчих эрхэнд халдаж буй байдал юм.

Өдөр тутамдаа хэвийн юм шиг явж байгаа боловч алсдаа цагдаагийн алба хаагчид дээрх үйлдэлдээ эрүүгийн хариуцлага хүлээх үндэслэл болоод бусад хор уршиг учрах эрсдлийг бий болгож байна.

Дүгнэлт

Цагдаагийн алба гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргээ хуульд заасан шаардлагад нийцүүлэн гүйцэтгэж байгаа хэдий ч зарим салбар үйл ажиллагаанд хуулийг тэр тусмаа хүний эрх, эрх чөлөөг хангах зарчмыг баримтлах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Мөн цагдаагийн байгууллагын албан хаагчдын үйл ажиллагаа, тэр дундаа хүний эрхийг хязгаарлах шинжтэй арга хэмжээг практикт тогтсон хэвшмэл байдлаар гүйцэтгэж байгаа нь өөрсдийн үйлдлийн учир холбогдлыг хайхрахгүй байдлыг бий болгож улмаар гэмт хэрэг, зөрчилд орох эрсдлийг бий болгож байна.

Зөрчил гаргасан согтуурсан этгээдийг эрүүлжүүлэх байранд хүргэж байгаа нь Үндсэн хууль, Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль, Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хуулийг зөрчиж буй үйл ажиллагаа бөгөөд цаашдаа хууль зүйн үндэслэлтэй хэм хэмжээг бий болгож мөрдүүлэх шаардлагатай байна.

¹⁵⁰ ЦЕГ-ын Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын албаны “2020 оны гэмт хэргийн статистик мэдээлэл” эмхэтгэл УБ.,2021 он.

Санал

Зөрчил гаргасан согтуурсан этгээдийг Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу саатуулах арга хэмжээг авч хэвших. Энэ чиглэлээр мэргэжлийн байгууллагаар сургалт зохион байгуулах.

ЦЕГ-ын даргын баталсан 225, 629 дугаар журмуудыг хүчингүй болгож Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хуульд шаардлагатай нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай саналыг Хууль зүй, дотоод хэргийн яаманд хүргүүлэх.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992 он.
2. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль. 2000 он.
3. Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль. 2003 он.
4. Эрүүгийн хууль. 2015 он.
3. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль. 2017он.
4. Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын 2020 оны 07 сарын 07-ны өдрийн А/169 дугаартай тушаалаар баталсан Түр саатуулах журам код-225.
5. Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын 2021 оны 02 сарын 02-ны өдрийн А/44 дугаартай тушаалаар баталсан Албадан эрүүлжүүлэх журам код-629.
6. ЦЕГ-ын Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын албаны “2020 оны гэмт хэргийн статистик мэдээлэл” эмхтгэл УБ.,2021 он.
7. Б.Мишигдорж. Эрүүлжүүлэх үйл ажиллагаанд хүний эрхийг хангах нь илтгэл// Хууль сахиулах салбарын тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл. 2014 он. 71 дэх тал.